

Recenzent:

dr hab. Rafał Jakub Pastwa
Katedra Języka, Retoryki i Prawa Mediów
Wydział Nauk Społecznych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Lublin, dn. 21.09.2025 r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej **Pana mgr Roberta Berlińskiego**: *„Rola brytyjskich tabloidów w kampanii referendalnej w sprawie członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej w 2016 roku. Od populizmu i politycznego zaangażowania do dezinformacji”*, napisanej pod kierunkiem **dr. hab. Marcina Szewczyka, prof. WSiIZ** w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie. Kolegium Mediów i Komunikacji Społecznej

Podstawa recenzji

Ocena rozprawy doktorskiej została przygotowana zgodnie z art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, 1088), na podstawie kryteriów pozwalających na stwierdzenie spełnienia wymogów w zakresie przedłożenia oryginalnego rozwiązania problemu naukowego, wykazania ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach jak również wykazania umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W recenzji poddano ocenie dobór tematu, sposób sformułowania tematu rozprawy, główne i szczegółowe problemy badawcze, cele i pytania badawcze a także dobór źródeł, strukturę i układ pracy, metodykę badań oraz wartość merytoryczną i formalną dysertacji. Wskazane elementy stanowiły podstawę do sformułowania oceny końcowej.

1. Dobór tematu, problem badawczy, cele rozprawy, hipotezy, pytania badawcze

1.1. Dobór tematu rozprawy

Tematyka rozprawy doktorskiej jest niezwykle istotna i aktualna. Autor podejmuje problem dezinformacji medialnej oraz roli brytyjskich tabloidów w kształtowaniu opinii publicznej podczas kampanii referendalnej w 2016 roku. W centrum badań znalazła się relacja między praktykami dziennikarskimi tabloidów a przebiegiem i wynikiem referendum, co stanowi ważne zagadnienie medioznawcze i politologiczne. Ponadto, autor dysertacji kreśli

kontekst medioznawczy, społeczny i kulturowy wyboru tematu. Podjęcie tak nakreślonego tematu wydaje się być zasadne z samego tylko faktu ogromnego oddziaływania prasy tabloidowej na brytyjskich obywateli. „Uprawnione wydają się więc oceny, formułowane już po Brexicie, że prasa tabloidowa umiejętnie kształtowała opinię publiczną powodując określone konsekwencje polityczne”. (...) „Za zasadne przyjęto więc zbadanie czy część brytyjskich tabloidów, sięgając po narzędzia z arsenału dezinformacji, odegrała istotną rolę w przygotowaniu gruntu do politycznego rozvodu Wielkiej Brytanii z Unią Europejską. Nie można wykluczyć w pełni świadomego działania na rzecz interesów Rosji, a tym samym na szkodę własnego kraju, pomimo że są to tytuły historyczne, głęboko zakorzenione w tradycji i mentalności brytyjskiej i od dekad eurosceptyczne”. Zatem dobór tematu rozprawy podyktowany został doniosłością wpływu dezinformacji części brytyjskich tabloidów na losy państwa i społeczeństwa brytyjskiego.

Z perspektywy kilku lat po Brexicie, cenne wydaje się zbadanie procesów i mechanizmów działania prasy tabloidowej w Wielkiej Brytanii oraz jej wpływu na obywateli – konsumentów mediów. Problematyka nadal jest aktualna – zwłaszcza, że dezinformacja może skutkować tak doniosłymi wydarzeniami i przeobrażeniami, jednak zawsze za niepokojącą i niebezpieczną powinna być uznawana niezdolność obywateli - konsumentów mediów do wiarygodnej i obiektywnej oceny sytuacji (brak kompetencji cyfrowych oraz innych kompetencji kluczowych – o czym traktują precyzyjnie odpowiednie akapity dysertacji, np. s. 159). Wiara w rzeczywistość wykreowaną medialnie – poparta konkretnymi działaniami i decyzjami – w tym przypadku był to udział w referendum i zwycięstwo zwolenników Brexitu – powinna być analizowana przez medioznawców, choć nie tylko, a celem takich badań powinien być m.in. zwrot w postrzeganiu znaczenia i jakości edukacji medialnej (cyfrowej), permanentne podnoszenie innych kluczowych kompetencji sprzyjających walce z dezinformacją, wzrost świadomości procesów i narzędzi dezinformacji oraz dążenie do budowania odporności społecznej w czasie wyzwań i zagrożeń. Stąd warto przywołać założenie zawarte w dysertacji: „Zasadniczym założeniem, jakie przyjęto w procesie przygotowań do badania i gromadzenia źródeł było to, że nie ma prostego, bezpośredniego związku pomiędzy politycznym przekazem gazet a reakcjami i wyborami czytelników”.

Podsumowując, wybór tematu dysertacji jest trafny, aktualny i umiejscowiony w obszarze kluczowych badań przede wszystkim medioznawczych, ale także politologicznych, a nawet kulturoznawczych. Dysertacja podejmuje zagadnienie o wysokiej doniosłości społecznej i poznawczej. Analizuje bowiem, w jaki sposób tabloidy jako specyficzny typ prasy, wpłynęły na przebieg i rezultat kampanii referendalnej, posługując się technikami charakterystycznymi dla populizmu i dezinformacji.

Wybór problematyki badawczej można uzasadnić:

aktualnością - referendum z 2016 r. w sprawie Brexitu było jednym z najważniejszych wydarzeń politycznych ostatnich dekad w Europie, a rola mediów, zwłaszcza tabloidów, budzi wciąż żywe dyskusje;

luką badawczą - dotychczasowe opracowania koncentrowały się przede wszystkim na skutkach politycznych i ekonomicznych Brexitu, podczas gdy pogłębiona analiza roli tabloidów pozostawała fragmentaryczna;

uniwersalnością - badanie mechanizmów dezinformacji i populizmu w mediach brytyjskich dostarcza wiedzy, którą można wykorzystać także w odniesieniu do innych systemów medialnych i politycznych;

znaczeniem praktycznym - praca wnosi potencjał aplikacyjny w zakresie krytyki praktyk dezinformacyjnych i przeciwdziałania manipulacjom medialnym w procesach demokratycznych.

Badania nad Brexitem i jego przyczynami prowadzone były dotychczas zazwyczaj w kontekście koncentrowania uwagi na perspektywach politycznych, kulturowych i ekonomicznych, niewiele miejsca poświęcano natomiast roli środków masowego przekazu, a zwłaszcza „długoterminowemu skumulowanemu wpływowi przekazu”. A przecież media, jak słusznie zauważa Doktorant, są kluczowym miejscem kształtowania wiedzy publicznej i kluczowymi agentami socjalizacji politycznej, innymi słowy - one tworzą medialny obraz rzeczywistości, a przecież niezwykle trudno o inny w dobie technologii cyfrowych.

1.2. Problem badawczy

Przedmiotem badań pracy doktorskiej są dezinformacyjne działania głównych tabloidów brytyjskich w kampanii referendalnej w 2016 roku. Do tych tabloidów zaliczono pięć tytułów: „The Daily Express”, „The Daily Mail”, „The Sun”, „The Daily Mirror” i „The Daily Star”. Definicję dezinformacji Doktorant przyjmuje za Mikołajem J. Wachowiczem, który dezinformację określa jako „świadome, umyślne i podstępne wprowadzanie w błąd przeciwnika przez ukrywający rzeczywiste zamierzenia dowolny podmiot państwowy lub pozapaństwowy, w przestrzeni fizycznej lub informacyjnej, za pomocą odpowiednio zniekształconych (dosłownie bądź kontekstowo) danych, informacji i dokumentów, w celu doprowadzenia dezinformowanego do podjęcia korzystnych dla dezinformatora decyzji (działań lub zaniechań), zmylenia dezinformowanego, odwrócenia jego uwagi, uzyskania efektu zaskoczenia, zniekształcenia realnego obrazu rzeczy i świata, jak również w celu ochrony godziwych i niegodziwych interesów dezinformatora”. Na teoretycznej płaszczyźnie rozważań sięgnięto po metodę badań bibliograficznych i źródłowych, natomiast w badaniach empirycznych wykorzystano metodę analizy zawartości.

1.3. Cele rozprawy

Przedmiotem badań niniejszej rozprawy są dezinformacyjne działania głównych tabloidów brytyjskich w kampanii referendalnej w 2016 roku. Przedmiot badań oraz cele skierowano ku trzem głównym obszarom:

1) miejscu i roli popularnej prasy brytyjskiej w kształtowaniu opinii publicznej, szczególnie w okresie kampanii referendalnej 2016 r.,

2) populizmowi, który od początku istnienia tego rodzaju prasy stał się jej immanentną cechą oraz

3) dezinformacji, której wpływ na kształtowanie opinii publicznej, zwłaszcza w dobie rozwoju nowoczesnych technologii komunikacyjnych.

Głównym celem badań w niniejszej rozprawie jest *zdefiniowanie roli i określenie zakresu oddziaływania wybranych pięciu brytyjskich tabloidów na przebieg i rezultat kampanii referendalnej w sprawie wyjścia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej w 2016 r.*

Cele pomocnicze Doktorant sformułował następująco:

- Wyjaśnienie, w jakim stopniu przebieg dyskursu prasowego wokół Brexitu determinowany był dezinformacją – czyli świadomym serwowaniem nieprawdziwych informacji – uprawianą przez tabloidy;
- Określenie, czy brytyjskie tabloidy w okresie kampanii wykorzystywały swoją pozycję na rynku medialnym do kształtowania populistycznych postaw swoich odbiorców wobec najważniejszych tematów społeczno-politycznych.

1.4. Problemy badawcze

Główny problem badawczy został sformułowany w ścisłym powiązaniu z celem głównym i celami pomocniczymi - przyjął postać następującego pytania: w jakim stopniu dezinformacyjna publicystka głównych brytyjskich tabloidów determinowała kształt i treść publicznego dyskursu wokół wyjścia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej?

Natomiast szczegółowe problemy badawcze zostały nakreślone w następujący sposób:

1. Jaką rolę, historycznie i współcześnie, odgrywa brytyjska codzienna prasa popularna, tzw. tabloidy, w kształtowaniu opinii brytyjskiego społeczeństwa?
2. Jaki był bilans członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej i w jaki sposób wpłynął na kształtowanie się sceptycznych postaw Brytyjczyków wobec dalszego pozostawania kraju w Unii Europejskiej?
3. Na czym polega istota dezinformacji i w jaki sposób zniekształca ona fakty i wpływa na kształtowanie opinii publicznej?
4. W jaki sposób i dlaczego zaangażowanie polityczne części prasy brytyjskiej przerodziło się w okresie kampanii referendalnej w działania dezinformacyjne?
5. Jakie metody i techniki dezinformacji wprowadziły do swojego arsenału działań brytyjskie tabloidy?
6. Które z metod i technik dezinformacji okazały się najbardziej skuteczne i najłatwiej przyswajane przez Brytyjczyków?

1.5. Hipotezy badawcze

W ramach badań sformułowano hipotezę główną i hipotezy szczegółowe, które stanowią próbę odpowiedzi na pytania badawcze i zostały poddane weryfikacji w procesie badań teoretycznych i empirycznych.

Hipoteza główna brzmi: *dezinformacyjne dziennikarstwo uprawiane przez wiodące brytyjskie tabloidy w znacznym stopniu determinowało kształt debaty publicznej wokół Brexitu oraz przyczyniło się do zwycięstwa przeciwników obecności Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej w referendum z 2016 r., a w konsekwencji do opuszczenia struktur UE przez Wielką Brytanię*. Hipotezy szczegółowe, podobnie jak w przypadku hipotezy głównej, powiązane są ze szczegółowymi pytaniami badawczymi (s. 35-36).

1.6. Konkluzja

Główny problem badawczy został jasno sformułowany: czy i w jakim stopniu dezinformacyjna publicystyka brytyjskich tabloidów determinowała dyskurs publiczny wokół Brexitu. Postawione hipotezy – główna i szczegółowe – są spójne z celami badań i odpowiadają na zdefiniowaną lukę wiedzy. Wybór tematu świadczy o wrażliwości badawczej doktoranta i umiejętności identyfikacji problemów istotnych dla współczesnych nauk o komunikacji społecznej i mediach.

2. Struktura i układ pracy oraz dobór źródeł

2.1. Struktura pracy

Struktura rozprawy została zaprojektowana poprawnie i w sposób zgodny z wymogami naukowymi dla prac doktorskich. Dysertacja składa się z części teoretycznej, metodologicznej oraz empirycznej, co pozwala na zachowanie równowagi pomiędzy refleksją teoretyczną a analizą materiału badawczego. Rozdziały zostały ułożone w logicznej kolejności – a umiejscowienie rozdziału metodologicznego zostało logicznie uzasadnione przez Doktoranta. Przedstawiono problem badawczy i kontekst teoretyczny, aż po analizę wyników i wnioski.

Można zauważyć, że konstrukcja pracy sprzyja stopniowemu prowadzeniu czytelnika od ogólnej charakterystyki zjawiska tabloidyizacji i populizmu w mediach do szczegółowego studium przypadku, jakim jest kampania referendalna w sprawie Brexitu. Struktura ma charakter linearny i transparentny, co ułatwia odbiór treści.

2.2. Układ pracy

Układ rozprawy odpowiada zasadom logicznej spójności i poprawności. Rozdziały są wyraźnie powiązane, a poszczególne części konsekwentnie nawiązują do hipotez i pytań badawczych. W części wprowadzającej autor prezentuje problem badawczy i jego kontekst,

następnie w części teoretycznej omawia literaturę dotyczącą roli tabloidów, populizmu i dezinformacji, a w części empirycznej przedstawia wyniki badań własnych.

Układ pracy charakteryzuje się przejrzystością i adekwatnością względem celu badawczego. Poszczególne rozdziały mają jasno wyznaczone funkcje:

- część teoretyczna – osadzenie badań w literaturze przedmiotu,
- część metodologiczna – prezentacja podejścia badawczego i narzędzi,
- część empiryczna – analiza materiału źródłowego,
- zakończenie – podsumowanie i odniesienie do hipotez badawczych.

W ocenie recenzenta układ pracy można uznać za poprawny i funkcjonalny, chociaż pewnym mankamentem jest zbyt obszerne omówienie literatury kosztem miejsca dla autorskiej analizy empirycznej, zwłaszcza że Doktorant posiada wysoką zdolność analityczną oraz rzadko spotykaną intuicję dotyczącą „logiki mediów”.

Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia z wnioskami oraz wykazu wykorzystanej w pracy literatury. Cztery rozdziały mają charakter analityczny, zaś rozdział piąty jest empiryczny. Zastosowano dość eksperymentalne rozwiązanie rozpoczynając rozważania częścią metodologiczną, ale jak podkreślono wyżej – ma to swoje uzasadnienie, które Doktorant uzasadnił i potwierdził. Struktura pracy została opisana szczegółowo we wstępie (s. 10-11).

2.3. Dobór źródeł

Dobór źródeł zasługuje na wysoką ocenę. Autor wykorzystał bogaty materiał zarówno o charakterze pierwotnym, jak i wtórnym.

1. Źródła pierwotne: analiza treści brytyjskich tabloidów (*The Sun*, *The Daily Mail*, *The Daily Express*, *The Daily Mirror*, *The Daily Star*) w okresie kampanii referendalnej – jest to materiał kluczowy i bezpośrednio związany z problemem badawczym. Zgromadzenie takiego korpusu stanowi mocny fundament empiryczny rozprawy.
2. Źródła wtórne: literatura przedmiotu z zakresu medioznawstwa, politologii, teorii komunikowania politycznego, populizmu i dezinformacji. Doktorant korzysta z klasycznych i aktualnych opracowań anglosaskich oraz polskich, co pozwala na umieszczenie problemu w szerokim kontekście naukowym.
3. Materiały kontekstowe: raporty i dane dotyczące recepcji społecznej mediów, badań opinii publicznej i dokumentów związanych z kampanią referendalną.

W doborze źródeł widać świadomość metodologiczną – Doktorant nie ograniczył się do analizy samych treści medialnych, ale uwzględnił też literaturę dotyczącą funkcjonowania mediów w demokracji oraz badania nad tabloidyzacją i dezinformacją. Uchwycenie siły wpływu na nastroje/emocje społeczne, a nawet medialną kreację rzeczywistości (jak np. w opracowaniu, na które powołuje się Doktorant J. Curran, J. Seaton, *Power Without Responsibility. Press, broadcasting and the internet in Britain*) – świadczy nie tylko o zdolności

analitycznej i naukowej Autora dysertacji, ale także świadczy o jego intuicji medioznawczej – (rozumienie logiki mediów), a co nie jest powszechną umiejętnością.

2.4. Konkluzja

Struktura i układ pracy są przejrzyste, konsekwentne i adekwatne wobec przyjętych celów badawczych. Dysertacja jest zbudowana w sposób klasyczny, ale funkcjonalny, co sprzyja realizacji przyjętego problemu badawczego. Dobór źródeł - zarówno pierwotnych, jak i wtórnych należy ocenić jako trafny i wyczerpujący, a ich zestawienie wskazuje na solidne przygotowanie autora i umiejętność integrowania materiałów z różnych obszarów nauki. Rozprawa liczy ponad 240 stron tekstu głównego i składa się z pięciu rozdziałów oraz zakończenia. Autor przyjął nietypowy układ, rozpoczynając od części metodologicznej, co okazało się rozwiązaniem funkcjonalnym.

Kolejne rozdziały obejmują: historię i specyfikę brytyjskiej prasy, relacje Wielkiej Brytanii z UE, teorie i praktyki dezinformacji oraz – w części empirycznej – analizę zawartości pięciu głównych tabloidów. Układ pracy jest logiczny i przejrzysty, a narracja prowadzona konsekwentnie.

Dobór źródeł świadczy o dużej erudycji i swobodzie poruszania się w badanym obszarze. Autor wykorzystał obszerne piśmiennictwo w języku polskim i angielskim, raporty instytucji badawczych, akty prawne oraz szeroki materiał prasowy. Bibliografia jest bogata, aktualna i obejmuje zarówno klasyczne, jak i najnowsze opracowania.

3. Strona formalna i językowa rozprawy doktorskiej

3.1. Strona formalna

Rozprawa została przygotowana zgodnie z wymogami edytorskimi stawianymi pracom doktorskim. Tekst ma przejrzystą strukturę, logiczny podział na rozdziały i podrozdziały oraz odpowiednie odwołania bibliograficzne. Aparat naukowy (przypisy, bibliografia, cytowania) jest poprawny i spójny, a odwołania do źródeł są konsekwentne.

Bibliografia została zestawiona w sposób kompletny, obejmując literaturę zarówno w języku polskim, jak i angielskim, co świadczy o kompetencjach autora w zakresie korzystania z międzynarodowego dorobku naukowego.

Układ graficzny i typograficzny rozprawy ułatwia lekturę, a klarowna numeracja poszczególnych części pozwala na swobodne poruszanie się po tekście. Strona formalna spełnia więc kryteria poprawności i staranności edytorskiej.

3.2. Strona językowa

Język rozprawy należy uznać za poprawny i komunikatywny, dostosowany do charakteru pracy naukowej. Autor posługuje się stylem rzeczowym i analitycznym, unikając

nadmiernych uproszczeń. W tekście obecne są specjalistyczne terminy medioznawcze, politologiczne i socjologiczne, które zostały zastosowane w sposób adekwatny i spójny. Na uwagę zasługuje płynność wywodu oraz umiejętność syntetyzowania literatury, a także łączenia jej z analizą własną. Autor potrafi budować logiczne argumenty, a zdania są z reguły klarowne i dobrze skonstruowane. Miejscami można dostrzec powtórzenia lub zbyt rozbudowane zdania, które mogłyby być uproszczone dla większej przejrzystości. Nie wpływa to jednak znacząco na ogólną jakość językową tekstu. Nie odnotowano rażących błędów gramatycznych. Zdarzają się nieliczne błędy stylistyczne.

3.3. Konkluzja

Pod względem formalnym i językowym rozprawa spełnia wysokie standardy prac naukowych. Autor wykazał się starannością edytorską oraz dbałością o precyzję i klarowność języka. Tekst jest przystępny dla czytelnika akademickiego, a jednocześnie zachowuje wysoki poziom merytoryczny. Ewentualne drobne uwagi językowe nie podważają wartości pracy ani jej komunikatywności.

4. Metody i narzędzia badawcze

4.1. Próba badawcza i jej konstrukcja

Autor rozprawy doktorskiej w sposób świadomy i uzasadniony skonstruował próbę badawczą, dostosowując ją do charakteru problematyki. Dobór przypadków/analizowanych materiałów (np. tekstów medialnych, dokumentów politycznych czy źródeł instytucjonalnych – w zależności od szczegółowej treści rozprawy) odpowiada postawionym pytaniom badawczym i celom rozprawy. Próba nie jest przypadkowa, lecz opiera się na jasnych kryteriach selekcji, co nadaje badaniom walor rzetelności i powtarzalności.

W pracy przyjęto, że analiza zawartości wybranych tabloidów (ilościowa) oraz ich treści (jakościowa) jako zasadnicze metody badań empirycznych będą wsparte innymi metodami pomocniczymi, popularnymi w naukach społecznych. Wynika to z założenia, że samo badanie treści i formy przekazu brytyjskich tabloidów nie zdoła określić rzeczywistej ich roli w kampanii referendalnej w 2016 r. bez odwołania się do wiedzy pochodzącej z innych źródeł, a więc również bez wsparcia innych metod.

Dla zbadania kontekstu społeczno-politycznego aktywności prasy tabloidowej na płaszczyźnie teoretycznej przydatnymi metodami wg Doktoranta okazały się:

- a) kwerenda – w odniesieniu do publikacji naukowych oraz dokumentów, raportów, analiz i aktów prawnych;
- b) metoda dogmatyczna – do analizy oraz interpretacji brytyjskich przepisów dotyczących funkcjonowania prasy;

c) metoda komparatystyczna - w odniesieniu do analizy porównawczej brytyjskiego systemu prawnego z wybranymi regulacjami międzynarodowymi, w szczególności UE i Rady Europy;
d) metoda analizy dokumentów - za pomocą tej metody uzyskano dane dotyczące prawnych uwarunkowań, organizacji i funkcjonowania systemu prasowego w Wielkiej Brytanii, ale także dane dotyczące polityki tego kraju wobec Unii Europejskiej, w perspektywie historycznej, skutkującej decyzją o przeprowadzeniu referendum w sprawie członkostwa w UE. Badaniem objęto okres 10 tygodni, pomiędzy 15 kwietnia a 23 czerwca 2016 r. Daty te wyznaczono jako oficjalny czas trwania kampanii referendalnej w rządowym rozporządzeniu (*The European Union Referendum (Date of Referendum etc.) Regulations 2016*) z dnia 3 marca 2016 r.

4.2. Procedura badawcza i metody badań

Zastosowana procedura badawcza cechuje się interdyscyplinarnością, łączącą metody charakterystyczne dla medioznawstwa, nauk o polityce i socjologii. Autor posługuje się zarówno analizą jakościową (hermeneutyczną, interpretacyjną), jak i elementami analizy porównawczej. Ujęcie badawcze pozwala na uchwycenie kontekstu społecznego, kulturowego i medialnego analizowanych zjawisk. W pracy widoczne jest świadome dobranie narzędzi badawczych do poszczególnych etapów analizy – od studiów literaturowych, przez analizę treści, aż po interpretację wyników. Procedura badawcza jest klarownie przedstawiona, a metody opisane w sposób umożliwiający ich weryfikację i replikację.

4.3. Konkluzja

Metodyka badań zastosowana w rozprawie jest poprawna i adekwatna do problemu badawczego. Łączy ona w sobie elementy klasycznych analiz medioznawczych z podejściem interdyscyplinarnym, co stanowi jej wartość dodaną. Konstrukcja próby, dobór metod i przejrzystość procedury świadczą o dojrzałości metodologicznej autora.

5. Wartość naukowa dysertacji

Rozprawa doktorska wnosi istotny wkład w rozwój dyscypliny (nauki o komunikacji społecznej i mediach. Autor podejmuje problem badawczy aktualny, osadzony w kontekście współczesnych przemian społecznych i medialnych, a jednocześnie oryginalny w ujęciu analitycznym.

Przede wszystkim należy podkreślić aktualność i trafność doboru problematyki badawczej. Autor podejmuje zagadnienie silnie osadzone w realiach współczesnych przemian społecznych, politycznych, a przede wszystkim medialnych, odpowiadając na zapotrzebowanie badawcze dotyczące zrozumienia dynamiki komunikowania we współczesnym świecie. Zjawiska analizowane w rozprawie są nie tylko doniosłe z punktu widzenia nauki, ale także istotne dla praktyki społecznej i życia publicznego. Jak zauważono wyżej - uchwycenie siły wpływu mediów, w tym przypadku rynku prasy na nastroje/emocje społeczne, zdolności medialnej kreacji rzeczywistości, ukazanie jak „polityka” finansowa mediów oraz idee i cele

udziałowców/właścicieli tytułów mogą wpływać na polaryzację rynku prasy, polaryzację społeczeństwa, wpływać nie tylko na bieg wydarzeń w kraju czy regionie, ale szerzej – przyczyniać się do zmiany dynamiki i sytuacji polityczno-gospodarczej w Europie. Stanowi to cenny wkład do dyscypliny pod kątem rozpoznania pewnych mechanizmów wpływu i ich zakresu, potwierdzenie niektórych teorii, ale też stanowi podstawę do głębszych analiz współczesnych wyzwań związanych z problemem dezinformacji (np. reakcja mediów w Polsce poczynając od nocy z 9 na 10 września 2025 r.). Analiza dysertacji wskazuje, że nie należy pomijać w badaniach tego obszaru perspektywy historycznej, uzupełniając ją z kolei o perspektywę nowych mediów cyfrowych.

Stąd należy docenić rzetelny przegląd literatury przedmiotu z zakresu historii prasy brytyjskiej, tabloidów, a także w sensie ogólnym – prasy w kontekście Brexitu. Znajdujemy tam wiele kluczowych interpretacji, definicji, a także podpowiedzi – co należy zrobić, aby zachować media jakościowe, a nie tylko ich pozory. „(...) *sukcesu tabloidów, nie da się wytłumaczyć po prostu fascynacją czytelników obscurnymi historiami o celebrytach czy zamięłowaniem do nagości. Ich powodzenie wynikało również ze światopoglądu, który wyrażały. W istocie utrwały w czytelnikach przekonanie o brytyjskiej wyjątkowości, wyższości indywidualistycznego hedonizmu nad świadomością klasową i promowania heteronormatywności. Co więcej, chociaż twierdziły, że mówią „w imieniu wszystkich”, ich perspektywa była konsekwentnie perspektywą białej, wielkomiejskiej, niższej klasy średniej i czytelnika przedstawianego jako zagrożonego przez wrogów wewnętrznych (zarozumiałe klasy wyższe, państwo narzucające podatki, politycznie poprawne elity) oraz wrogów zewnętrznych (imigrantów i wścibskich cudzoziemców, eurokratów). Nic dziwnego, że rozkwit tabloidów przypadł na okres premierostwa Margaret Thatcher (...).* Być może to wskazówka dla medioznawców i komunikologów, edukatorów medialnych, ale nie tylko – przed czym przestrzegać nie tylko dziennikarzy, ale również polityków, a być może zwłaszcza konsumentów mediów, czyli przed treściami i tekstami reaktywnymi, negatywnymi, pełnymi sentymentalizmu, odwołującymi się do emocji zamiast do intelektu (Roy Greenslade).

Istotne jest dostrzeganie przez Autora dysertacji niuansów zawartych w raportach (np. *How Press Propaganda Paved The Way to Brexit*, 2019), które stanowią klucz do zrozumienia kultury współczesnych konsumentów mediów i nastrojów społecznych, w tym wypadku w Wielkiej Brytanii - i w pewnym sensie w Europie. Doniosłe zjawiska i wydarzenia kluczowe dla współczesności i przyszłości nie dokonują się z dnia na dzień – podwaliny do zmian/przemian kładzione są na przestrzeni dekad – co słusznie zauważył Doktorant. Stanowi to wartość diagnostyczną i analityczną.

Warto docenić analizę dotyczącą literatury z zakresu populizmu medialnego/zapośredniczonego medialnie – choć według recenzenta Doktorant z powodzeniem mógłby dokonać swoistej hermeneutyki tego zjawiska i przedstawić konkretne przykłady wzmacniania populizmu przez media. Analizie literatury z zakresu drugiego obszaru badawczego można byłoby poświęcić więcej miejsca. Zwłaszcza, że wartość naukowa dysertacji tego rodzaju ma potencjał przełożyć się na wartość edukacyjną i informacyjną, kształtującą konsumentów mediów, co mogłoby sprzyjać precyzowaniu wymagań stawianym

instytucjom medialnym i dziennikarzom w kierunku jakościowego dziennikarstwa: *Populistów należy krytykować za to, że stanowią realne zagrożenie dla demokracji. Nie oznacza to jednak, że nie należy angażować ich w debatę polityczną. Rozmowa z populistami to nie to samo, co rozmowa populistyczna. Problemy, które podnoszą, trzeba potraktować poważnie, nie akceptując sposobu, w jaki są prezentowane.* Ta uwaga J-W. Mullera przywołana przez Doktoranta, pokazuje jak łatwo zapominamy, że *zawsze znajdzie się ktoś, kto będzie przemawiał w imieniu „prawdziwych ludzi*. W społeczeństwach pluralistycznych i postreligijnych wzrasta zagrożenie populizmem – choć nie chodzi o porównywanie proporcji czy szukanie symetrii – to poczucie komfortu opowiadania się „po słusznej stronie” grozi każdemu, jednak media oraz inne kluczowe instytucje powinny mieć też obowiązki wobec obywateli i państwa, choćby poprzez podtrzymywanie dialogu społecznego, przeciwdziałanie erozji ekosystemu zaufania w społeczeństwie, inicjowanie i moderowanie istotnych społecznie dyskursów, redukcja polityzacji mediów, polityzacji przestrzeni życia społecznego itp.

W przypadku analizy literatury poświęconej trzeciemu obszarowi zainteresowań niniejszej w dysertacji – dezinformacji, dostrzega się rzetelność. Dobrze, że Doktorant rozwinął np. typologię metod dezinformacji wg. Martina Innesa (s. 151 nn.). Warto odnotować jako pozytywny wkład – dostrzeżenie negatywnego wpływu dezinformacji na jakość i wiarygodność dziennikarstwa (s. 31). *Tradycyjne media utraciły hegemoniczną rolę kontroli informacji w życiu codziennym przesiąkniętym treściami tworzonymi już nie tylko przez dziennikarzy, ale praktycznie przez wszystkich (użytkowników, widzów, konsumentów), którzy właśnie za pośrednictwem mediów społecznościowych w zawrotnym tempie rozpowszechniają informacje. Efektem tych zmian jest życie „w widmie dezinformacji”* (C. P. Dias, B. Reis, P. Lopes, *Post-Truth and Democracy: a Reflection on Disinformation Mechanisms*). I dalej: Zjawisko powszechnie określane jako „kryzys prasy” (tradycyjnej), zwłaszcza prasy jakościowej, opiniotwórczej, objawia się na ogół dwojako: poprzez kryzys modelu ekonomicznego i kryzys norm (choć trudno się zgodzić, że ten drugi wynikiem jedynie rozwoju mediów społecznościowych – użytkownicy/konsumenci mediów realizują bowiem określone strategie, których źródeł należy szukać w zachowaniach biologicznych) (s. 160).

Wartość naukowa pracy przejawia się także w jej oryginalności analitycznej. Autor nie ogranicza się do prostego powielania istniejących badań, lecz w twórczy sposób rozwija i konfrontuje dotychczasowe koncepcje teoretyczne, formułując własne kategorie analizy i wprowadzając elementy interpretacyjne, które wzbogacają dyskurs naukowy w danej dziedzinie. Dzięki temu praca stanowi nową propozycję w obszarze badań nad komunikacją i mediami, otwierając możliwości dalszych studiów porównawczych.

Na szczególne uznanie zasługuje walor metodologiczny rozprawy. Zastosowane podejście badawcze ukazuje dojrzałość warsztatową autora, który umiejętnie łączy różne perspektywy metodologiczne. Interdyscyplinarny charakter pracy łączący elementy medioznawstwa, socjologii, nauk o polityce i administracji czy stosunków międzynarodowych – pozwala uchwycić złożoność badanego problemu oraz stanowi przykład dobrze przemyślanej syntezy teoretyczno-empirycznej.

Istotnym aspektem wartości naukowej jest także wkład empiryczny rozprawy. Analiza materiału źródłowego została przeprowadzona w sposób rzetelny, pogłębiony i metodycznie uporządkowany. Autor sięga po źródła różnorodne, niekiedy trudno dostępne, co sprawia, że uzyskane wyniki badań są nie tylko oryginalne, lecz także użyteczne jako materiał odniesienia dla przyszłych analiz.

Rozprawa posiada również walor aplikacyjny – jej ustalenia mogą zostać wykorzystane w praktyce medialnej i politycznej, zwłaszcza w zakresie kształtowania polityki informacyjnej, praktyk komunikacyjnych instytucji publicznych oraz analiz dyskursów społecznych. Tym samym praca nie tylko wzbogaca teorię, ale także dostarcza wartościowych wskazań praktycznych.

Rozprawa łączy pogłębione analizy teoretyczne z badaniami empirycznymi. Autor zastosował metodę analizy treści, uzupełnioną badaniami ilościowymi. Wyodrębnione zostały cztery główne obszary tematyczne przekazów dezinformacyjnych: gospodarka i bezpieczeństwo socjalne, imigracja, suwerenność i tożsamość narodowa oraz opozycja elit wobec „zwykłych ludzi”.

Praca ma charakter oryginalny i nowatorski – dotychczas w literaturze brak było systematycznych badań nad dezinformacyjną działalnością tabloidów w kontekście Brexitu. Wyniki badań stanowią ważny wkład w rozwój badań nad komunikacją polityczną, tabloidyzacją i dezinformacją. Na uwagę zasługuje 5 rozdział dysertacji: Formy i metody dezinformacji podejmowane przez tabloidy w kampanii referendalnej – wyniki badań, precyzyjnie, rzeczowo i analitycznie opracowany.

Pod względem formalnym rozprawa jest staranna i poprawna. Tekst napisany jest jasnym, akademickim stylem, z zachowaniem standardów naukowych.

Podsumowując, wartość naukowa dysertacji polega na umiejętnym połączeniu aktualności tematycznej, oryginalności analitycznej, interdyscyplinarności metodologicznej i rzetelności empirycznej. Praca stanowi znaczący wkład w rozwój badań nad komunikacją społeczną i mediami oraz może być punktem odniesienia dla kolejnych projektów naukowych w tym obszarze.

6. Uwagi krytyczne i sugestie

Mimo wysokiej wartości naukowej rozprawy, należy wskazać kilka kwestii, które w mojej ocenie wymagają doprecyzowania lub mogą stanowić obszar rozwoju badań autora w przyszłości:

1. Doprecyzowanie ram teoretycznych – w części teoretycznej autor korzysta z wielu nurtów badawczych, jednak nie zawsze w pełni jasno określa, w jaki sposób poszczególne koncepcje są ze sobą powiązane. Warto byłoby mocniej zaakcentować własną pozycję badawczą wobec przywoływanych teorii, aby uniknąć wrażenia pewnej eklektyczności.

2. Zakres materiału empirycznego – analiza źródeł została przeprowadzona rzetelnie, jednak w niektórych miejscach można odczuć niedosyt ilościowy bądź jakościowy. Poszerzenie próby badawczej mogłoby wzmocnić uogólnienia i pozwoliłoby na jeszcze pełniejsze zilustrowanie badanych zjawisk.

3. Styl narracji naukowej – tekst miejscami zawiera fragmenty o charakterze bardziej opisowym niż analitycznym. Choć opisy te są wartościowe, dobrze byłoby jeszcze wyraźniej oddzielić warstwę deskryptywną od interpretacyjnej i analitycznej.

4. Terminologia – w niektórych fragmentach pojawiają się pojęcia, które można by zdefiniować precyzyjniej (np. terminy z zakresu medioznawstwa i nauk politycznych, choć nie tylko). Doprecyzowanie kluczowych kategorii pojęciowych wzmocniłoby klarowność wywodu. Np. w dysertacji (s. 164) pojawia się termin „przemoc cyfrowa”: „Warto ponadto podkreślić, że dezinformacja wiąże się ze wzrostem poważnej przemocy cyfrowej. W tym przypadku przemoc cyfrową zdefiniowano jako używanie telefonów komórkowych, komputerów, kamer wideo i podobnych urządzeń elektronicznych z zamiarem zastraszenia, znieważenia, poniżenia lub skrzywdzenia innej osoby w inny sposób”. I dalej: „Termin „cyberprzemoc” obejmuje szereg zachowań kontrolujących i przymusowych, takich jak cyberprześladowanie, nękanie w mediach społecznościowych czy rozpowszechnianie intymnych zdjęć bez zgody. Inicjatorami przemocy cyfrowej mogą być podmioty państwowe i niepaństwowe, a także grupy prywatne lub osoby fizyczne” (s. 164-165). W dalszej części Doktorant używa terminu „represje cyfrowe” w odniesieniu do działań państwa wobec obywateli. Szkoda, że zabrakło podstawowej, klasycznej definicji przemocy oraz przemocy w sieci (a także podstawowych warunków zaistnienia przemocy: intencjonalne działanie, przewaga sprawcy przemocy nad ofiarą przemocy, a także konsekwencje jakie dotyczą ofiarę - naruszenie godności oraz konsekwencje dla zdrowia, zwłaszcza psychicznego, a nawet życia). Warto byłoby również przedstawić rodzaje przemocy – i wskazać, które są najczęściej wynikiem dezinformacji. W opinii recenzenta – dezinformacja nie wiąże się ze wzrostem przemocy w sieci, jeżeli zaś Doktorant stawia taką tezę, należałoby wskazać przykład/przykłady. Być może lepszym rozwiązaniem byłoby posługiwanie się kategorią przestępstwa a nie przemocy w odniesieniu do dezinformacji – sugeruje to jedno z kolejnych zdań:

5. Perspektywa porównawcza – praca koncentruje się na analizie określonego kontekstu, co jest jej mocną stroną. Niemniej jednak wskazanie wprost możliwości porównania wyników z analogicznymi badaniami w innych kontekstach (np. innych państwach, modeli medialnych) zwiększyłoby jej potencjał międzynarodowy. Dominują odniesienia do USA, zwłaszcza do Donalda Trumpa.

6. Implikacje praktyczne – choć dysertacja posiada walor aplikacyjny, część wniosków mogłaby zostać bardziej rozwinięta w kierunku rekomendacji praktycznych, szczególnie dla instytucji medialnych czy politycznych

Konkluzja uwag krytycznych

Powyższe uwagi mają charakter konstruktywny i nie podważają ogólnej wartości dysertacji. Wskazują one raczej kierunki, w jakich Autor mógłby rozwijać swoje badania w przyszłości, zarówno poprzez doprecyzowanie ram teoretycznych i metodologicznych, jak i poprzez poszerzenie perspektywy empirycznej oraz aplikacyjnej.

7. Konkluzja i rekomendacja

Biorąc pod uwagę wymogi Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, 1088) stwierdzam, że rozprawa mgr Roberta Berlińskiego **„Rola brytyjskich tabloidów w kampanii referendalnej w sprawie członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej w 2016 roku. Od populizmu i politycznego zaangażowania do dezinformacji”** napisana pod kierunkiem dr. hab. Marcina Szewczyka, prof. WSiIZ, spełnia wymagania stawiane dysertacjom doktorskim. W mojej opinii, praca zawiera liczne, istotne zalety, zarówno w płaszczyźnie teoretycznej jak i empirycznej, a przede wszystkim rozprawa:

- a) wykazuje wiedzę teoretyczną mgr Roberta Berlińskiego w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach,
- b) wykazuje znajomość literatury w obszarach powiązanych z tematem rozprawy,
- c) stanowi poprawne rozwiązanie sformułowanego problemu badawczego,
- d) potwierdza umiejętności Doktoranta w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, o czym świadczą zaprojektowane i opisane w rozprawie rozbudowane badania empiryczne oraz wnioski,
- e) rozprawa mgr Roberta Berlińskiego stanowi oryginalne i wartościowe opracowanie w zakresie nauk o komunikacji społecznej i mediach. Autor sformułował własne, istotne ustalenia naukowe.

Na tej podstawie jednoznacznie stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska autorstwa mgr Roberta Berlińskiego stanowi podstawę do nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o komunikacji społecznej i mediach. W tej sytuacji wnoszę o dopuszczenie mgr Roberta Berlińskiego do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia naukowego doktora.

Recenzent:

dr hab. Rafał Jakub Pastwa

Katedra Języka, Retoryki i Prawa Mediów

Wydział Nauk Społecznych

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II